

PINTÉR VIKTÓRIA

Shakespeare húga megszólal

TURI TÍMEA: ANNA VISSZAFORDUL

Magvető Könyvkiadó
Budapest, 2017
88 oldal, 1990 Ft

*Akárhová néz az ember, mindenütt azt találja,
hogy a férfiak valamit mindig gondoltak a nőkről,
és mindig egészen mást gondoltak.*
Virginia Woolf

*A varróleány attól bő, aki rajta fekszik, öt évi
pályaudvar. Szigorított muskátili. Nem született
kentaur: azzá nevelték.*
Ladik Katalin

*És a nő nézi, hogy messzire ment el,
és sóhajtva visszanéz egyszer:
ott látja magát a házban, az ágyban,
a szobában ott lát egy képet*
Turi Tímea

Újra meg kell tanulnunk beszélni – így hívja meg olvasóit Turi Tímea, a kötet szerzője az egyik vele készült interjúban. Kiragadott mondatfoszlány, de az *Anna visszafordul* című verses könyvnek talán éppen ez a mondat lesz a csillagengelye. A kötet egy következetesen kigondolt és végigvitt program. A konzisztencia diadala, erőteljes nyelvi-gondolati aktus. Az első szövegtől kezdve reterritorizál, kimozgat, térigénye van és időbe lépteti magát. A kötet egységét ez a sorok között bűvópatakként mozgó mantra teremti meg: *Újra meg kell tanulnunk beszélni*. A mondatban lüktető infinitívusz (*beszélni*), nem hagyja nyugvópontra jutni egyik verset sem, egy új nyelvi tudat előállítására, felfedezésére inspirál. A mondat pedig vonatkozik valakikre, tudatos többes számú irányzék: *tanulnunk*. Ahogy a kötet címe (*Anna visszafordul*) úgy ez a cselekvésre készítő igei alak is egyszerre kiszemel magának. Idefordul, odafordít. Kit? Minket. Vagyis egyetlen mondatral közösségvállalásra inspirál. Összenézünk. Mi, a többszörös megjelöltségben.

Az invokáció rövid, frappáns. Sorjázó kérdések között bontakozik ki a meghívás. *Mikor romlanak el? Mikor változnak a tejszagú testek morcos katonákká? / (...) / Mi mikor*

romlunk el? Hiszen még jók voltunk, amikor szültünk (A nyár leghosszabb napja). Az Anna visszafordul a címtől kezdve a kultúrtörténeti, hagyománytörténeti, társadalmi, párkapcsolati fordulópontokat keresi és radikalizálja. Nem mellesleg van abban valami félelmetes, erőteljes üzenetérték, hogy a 21. században az ilyen tematikájú verseket radikálisnak látjuk. Ez azt is jelenti, hogy egy a konvencionálistól, az elfogadottól, a (gondolati) normától merőben eltérő vershanggal van dolgunk. Ez az állítás pedig már a lírai szövegek központi disputájához vezet minket. A társadalmi elváráshorizontot az irodalom síkján billenti ki, szövegeken keresztül teszi gyanússá. A vershang, extrém helyzetet teremt azzal a pusztá (szöveg)tettel, hogy más-ként szólal meg, nőként modellálja a világban létezés különböző szerkezeteit. Ezt a radikális viszonyt az ironikus kettős olvasat nagyszerű lírai színrevitelében érhetjük tetten. Ebben a törekvésében Turi mintha intertextuálisan megidézné Virginia Woolf remek esszéjének, a *Saját szobának* polifonikus, különböző nézőpontokat egyazon mondatban ütköztető írásaktusát. Woolf következőképp fogalmaz: *A nők könyveinek rövidebbnek és sűrítettebbnek kell lenniük, mint a férfiak könyveinek, és olyan alkatúnak, amely nem igényli a hosszú órákon át tartó folytonos és zavartalan munkát.* Turi szövegében pedig így találkozunk a „férfi tekintetet” beemelő szöveggyakorlattal. *Ha már írnak, nem a múlttól, inkább a jövőről, / a holnapi teendőkről; gyorsan, mert leég a rántás (A nők naplói).* A női szerep(ek) által generált megfelelés-kényszer a szöveg létrehozását is stimulálja. Az író kezén mintegy átremegnek a hozott, örökölt elvárások, és a szöveg fiziológiás kényszerévé lesznek. Itt meg kell jegyezni azt is, hogy az *Anna visszafordul* szövegei nem követik Woolf androgün íráseszményét. (Kivétel *Orlando a tükör előtt*, de ez a szöveg is csak mint lehetőség kínálja magát.) Elsősorban azért nem, mert úgy tűnik, mintha Turi versei épp ezen az eszményi költészethez vezető út kidolgozásán, az alapok keresésén munkálkodnának. Verseiben a kérdés dinamikája a képlékenységet, a formálódás vágyát tartja fenn, a visszaírhatóság reményével forgatja a szövegtestet. *El lehet-e titkolni a szerelmet? / Lehet-e észre nem venni? / Félreérteni? / Rosszkor találkozni? / Későn. Korán. / Van-e titok egyáltalán? / Vagy a titok léte: nem-lét? / Hány ember kell egy szerelemhez? / És hány ahhoz, hogy történet legyen? (A hűség élő szobra)*

Az egymásra zúduló kérdések nemcsak megerősítik a szövegek dialógusigényét, hanem frusztrálják az olvasót, hogy saját magának feltéve ezeket a kérdéseket, önálló (vers)utakat járjon be, amely tapasztalatok aztán majd egy közösségi paktum elfogadására ösztönzik: *Mert ismerjük egymást, / pontosan ismerjük. / Tudjuk, mitől szorul ökölbe a gyomor. / Egyek vagyunk mi a boldog aggódásban / (...) Ismeretlen mondataink fűznek egybe, / ismeretlen vállainkkal tarjuk egymást (A nők testvérisége).* Nem kezdhet rögtön egy ideális állapot felmutatásával, láttatni akarja az elmozdulást. Láttatni akarja a bejárt utat. Nem saját szobára van szüksége, hanem az addig vezető utat akarja megnyitni. Különböző nőalakok (Anna, Emma, Judit, Delila, Pénélopé, Tatjana) megidézésével a szövegekben újralétesül a kanonizált férfitekintet. Ezek közé a lapok közé írja a sajátját. A figurák, szerepek, vonatkozási pontok újraírásával a női integritás egyfajta versanatómiáját adja: *A férjem, a szerelmem meg a szeretőm / néha egy, néha kettő, néha három férfi / éppen úgy, ahogy néha én is több vagyok / annál, mint ami elviselhető: / elvált nő, hú családanya, éhes kamaszlány / egyszerre (A tenyészásár).*

A versek gondolkodni és gondolkodtatni akarnak. Kijelölik a saját irányjaikat. Ez a líra nem hagy elkóborolni, közös kalandra hív, nem enged a témától. A szövegek nem erőszakosak, de az azonosulást sürgetik, egyfajta szolidáris olvasóra számítanak. Emiatt válik nagyon erőssé a szövegek meghívó ereje, aposztrófikus vonzáskörzete, ezzel együtt pedig a kívülmaradás, a mellé-

futás is kódolt. A szövegek megközelíthetősége tehát ennek a közös (ki)jelöltségnek az elfogadásán vagy épp elutasításán alapul. Turi Tímea kötete számol az úgynevezett ideális olvasóval, pontosabban azzal, hogy az olvasó eljut a felismerésig, hogy ő ennek a kötetnek ideális olvasójává válhat. Izgalmas felvetése ez ennek a lírának és nem problémamentes. De pont ez, vagyis maga a probléma kijelölése, Anna tekintetének követése, a hagyomány másként mutatása, az elkülönböződés és a beágyazódni vágyás diskurzusba hozása lép poétikai erőre. Anna pedig visszafordul, megnézi, mi történik abban a regényben, amit róla írtak. Nem előre néz, hanem hátra. Vagyis rátekint arra a tekintetre, amely létrehozta, ezzel együtt felidézi azt a kontextust, azt a környezetet is, amiben mozgatták. A reflektivitásban megduplázódik saját figurája. Így a nézőpontok keresztműzében egy új nyelvi értés lehetősége is kibontakozik.

A feminista gondolkodással, öntudatra ébredéssel összeolvassa a bevezetőben említett tanuláshoz legelőször saját némaságával kell szembenéznie. Saját elhallgattatott, átbeszélte hagyományával kell számot vetnie. Befulladt vagy megfojtott szerepeit kell újragondolnia. Azokba az időkbe kell visszatekintenie, amikor a nők helyett beszéltek, vagy amikor a nők egyáltalán nem szólaltak meg. Tanult és öröklött szájzárak csattognak a vesszorok között. *Az elharapott mondatok, / a hirtelen félrenézések, az alkati eltérések megvitathatatlan különbségekkel terebélyesednek: / csendes hidegháborúvá (Amikor felnőtünk).* Turi Tímea nem használ monumentális trópusokat, mellőzi a retorikai csapdákat. Hasonlatai sem stílárísak, sokkal inkább egy pszichés-mágikus vonalon aktualizálódnak. Miszerint amilyenek tartanak, azzá válsz: *Elvégre fogadalmat tettünk, hogy végignézzük, / hogyan leszel az apád, én az anyám (Fontosabb dolgok).*

A nyelvi kirekesztés legintenzívebb, legkisebb elemeit, a személyes és mutató névmások is újraírja. Tudja, hogy itt kezdődik, tudja, hogy ezen a ponton jelölik ki a térfeleket, vagyis a helyosztóhoz tér vissza, ezt írja szét. Nem rímel, nem figuráz, hanem fórumot tart, lírai közbeszédet. Személyes vállalás, de nem én-költészet. Azt is mondhatnánk, hogy az én el van bújtatva, felvette valamely nagyobb, összetettebb entitás nyelvi megformálásának és ezáltal újradefiniálásának ügyét. Az irodalom révén pedig a kollektív identitás mintegy saját létjogára talál a verskísérletekben. A versekben olyan társadalmi kérdések kapnak poétikai lendületet, amelyek nem választhatók le sem az egyénről, sem a kollektíváról. Bár akut líra, ami a jelenre reagál, minden versnek történeti távlata van. Különös elszámolás ez, feminista enumeráció, többirányú seregszemle: *Ti kedves, öregférfiak. Lesznek majd, akik tudni vélik, miről beszélek, és mit hallgatok el, de ti ne törődjete velük, / én tudom, mit beszélek. Nem vagyok kíváncsi a diagnózisokra / és a szóbeszédre. Megmutatom, hol a határ, / hogy együtt tudjunk élni ezután is (Az összes férfi).* Nem hordoz körbe véres kardot, viszont kijelöli a frontvonalat. Diplomáciai frontvonal ez, ami a beszédet teszi meg átjárónak. Protestál, de nem prédikál. Intellektuális győzelmet arat úgy, hogy közben nem kezdi ki a másik felet. Tulajdonképpen arra is rákérdez, hogy ki a másik fél, és hogy valóban szembeállunk-e? Vagy örökölt, merev létszerkezetünk épp a mellérendelő kapcsolatrendszerünket felejtette el velünk? *De a szülés utáni első hetekben / visszatérő álomom volt, hogy ikreket szültem, / és hogy az egyiket elhanyagolom a másik miatt. / Hogy a totális figyelem egyirányú / valaki mást elfelejtet (Amikor álmodtam).*

Az Anna visszafordul egy felejtéstörténet szavakba öntése. Olyan történeté, amely az elhallgatással öröklődött generációról generációra. Az anyanyelv pedig közvetíti a traumát, majd sajátta neveli. Nem lehet szemet hunyni a kötet fölött: tükörbe néztünk.